



POST-ENDÜSTRİYALİZM VE SERAMİK SANATI POST-INDUSTRIALISM AND CERAMIC ART

Figen İŞİKTAN*

Öz

Post-endüstriyalizm denilen endüstri ötesi toplum fikri ve bu fikirle gelen postmodernlik, sınıflı toplum ve ideolojilerin sonu yorumlamalarını getirir. Amerika'da İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki ekonomik gelişme ve rahatlıkla, bazı bilim adamlarınca endüstriyel toplumun son bularak yerini temel servis endüstrilerinin aldığı bolluk içindeki endüstriyel ötesi bir topluma geçildiği savunulmaya başlanmıştır. Sanat dünyası 19. Yüzyılda Endüstri devrimini endişeyle karşılamış, seri üretim zevksizliğini yeni yaklaşımları ile çözebileceklerini düşünmüşlerdir. Oysa günümüzde endüstri yaşamın gerçeğidir. Klasik endüstriyalizmden post endüstriyalizme geçilme durumu, endüstri sonrası genç sanatçıların endüstriye modernist öncüllerinden çok farklı bir şekilde baktıkları anlamına gelmektedir. Bu çalışmada, seramik sanatında post-endüstriyel eğilim, önde gelen sanatçıların çalışmaları üzerinden ele alınarak araştırılacak ve sonuçları değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Çağdaş Sanat, Seramik Sanatı, Post-Modernizm, Post-Endüstriyalizm.

Abstract

The idea of the post-industrial society called post-industrialism, and the postmodernism that comes with this idea, bring about the end-of-class interpretation of class society and ideologies. In the US after the Second World War economic development and convenience, some scientists began to argue that the industrial society has ended and replaced by an industrialized society in the abundance of the basic service industries. The art world was concerned with the industrial revolution in the 19th century and thought that they could solve the mass production tastelessness with new approaches. Yet today the industry is the reality of life. The transition from classical industrialism to post-industrialism means that post-industrial young artists look at the industry in a very different way from the modernist premises of the industry. In this study, the current post-industrial tendency in the art of ceramics will be studied by considering the works of leading artists and the results will be evaluated.

Keywords: Contemporary Art, Ceramic Art, Post-Modernism, Post-Industrialism.

GİRİŞ

Amerika'da İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki ekonomik gelişme ve rahatlıkla, bazı bilim adamlarınca endüstriyel toplumun son bularak yerini temel servis endüstrilerinin aldığı bolluk içindeki endüstriyel ötesi bir topluma geçildiği savunulmaya başlanmıştır. Daniel Bell (1959; 1973) 1960'ların başında endüstri sonrası (post-industrial) toplumun gelişini ve ideolojinin sonunu ilan etmişti. Post-endüstriyalizm görüşünde, klasik endüstriyalizmden post-endüstriyalizme geçilir. Post-endüstriyalizmde toplum, servis sektörünün egemenlik kazanmasıyla ve iletişim teknolojilerinin yoğun bir biçimde kullanılmasıyla "enformasyon çağını" yaşayan endüstri ötesi biçime dönüşür (www.irfanerdogan.com/makaleler1/ideolojidead.html). Post-endüstriyalizm denilen "endüstri ötesi" toplum fikri ve ve bu fikirle gelen postmodernlik, sınıflı toplum ve ideolojilerin sonu yorumlamalarını getirir.

Postmodernizm, yiten, kaybolan değerleri taşıyan, standartlaşmış yaşam biçimlerine eleştirel bir bakıştır. İçerisinde çoğulculuk, eklektizm gibi özellikleri barındıran 1960 sonrasında ortaya çıkan fikir, ekonomi, sanat gibi birçok alanda modernizmden kopuşu ifade eden bir terimdir ve yerini almıştır (Giddens, 1998, 28).

1. POST- ENDÜSTRİYALİZM VE SANAT

Post -Modernizm Amerikan toplumunun içindeki kültürel uçlanmalarda kaynaklanmış ve Amerikan sanatının içeriğe verdiği önceliği benimsemiştir. Modernizm'in ahlakçı estetik anlayışına karşı Post -Modernizm, yeni siyasal ve toplumsal koşulların da abarttığı gibi bir yargı ve değer boşluğu ya da değer çok-yönlülüğü içinde sanata yaklaşmıştır. Post -Modernist sanat uygulamaları arasında ortak biçimler bulunmadığı, buna karşılık çok çeşitli uçlanmalar ve çok yönlü değerler içinde çalışıldığı görülmektedir. Bir yerde Amerikan kültürü içindeki uyarımlarla ortaya çıkmasına karşın, tüm dünyaya yayılan, çeşitli uygarlıklardan da yararlanan bir tavır olduğu için uluslararası bir espiyi taşımaktadır (Erzen, 1997, 1508).

*Dr. Öğr. Üyesi, Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik Bölümü isiktan@hotmail.com



Sanat dünyası 19. Yüzyılda Endüstri devrimini endişeyle karşılamıştır. Zamanın reformistleri endüstrinin zevksiz seri üretimini, iyi tasarlanmış ürünler yaparak estetik-işlev uyumunu sağlayacak, el sanatlarının yeni yaklaşımları ile durdurabileceklerini düşünmüşlerdir. Oysa günümüzde endüstri yaşamın gerçeğidir.

Temel olarak, ekonomik tabanın üretimden, hizmet ve bilgi sektörlerine doğru kaydığı günümüzde, hala çok fazla klasik-geleneksel endüstri bulunmaktadır. Ancak özellikle ABD, İngiltere ve Avrupa'nın birçok bölgesindeki endüstri, özellikle kirli ve tehlikeli olanlar, işgücü maliyetlerinin ve çevresel düzenlemelerin düşük olduğu üçüncü dünya ülkelerine taşınmaktadır.

Post-endüstriyalizm görüşüyle; klasik endüstriyalizmden post endüstriyalizme geçilme durumu, endüstri sonrası ülkelerdeki genç sanatçıların endüstriye modernist öncülerinden çok farklı bir şekilde baktıkları anlamına gelmektedir.

2. POST-ENDÜSTRİYALİZM VE SERAMİK SANATI

Postmodernizm, modernizmin kurallarına tepki olarak başlamıştır. Modernizmde soyut formlara, malzemelere, biçim ve renk sadeliğine odaklanılır. Postmodernizmin Funk hareketinin babası Robert Arneson'un çalışmasıyla başladığı düşünülmektedir. Pop Art gibi, Funk Art da ticari ürünleri ve tüketimi konu olarak ele almıştır. Güzel ve temiz olan Pop Art'ın aksine, Funk çatışmacı ve dağınıktır. Arneson'un çalışması, alaycı bir mizah anlayışıyla yapılmış bir sürü portreyi içermektedir. Michael Graves ve Robert Venturi gibi Postmodern mimarlardan etkilenen Postmodern seramikler parlak, renkli, eğlenceli ve dekoratif hale gelir. Postmodernizm bireyselliği koruduğundan, Postmodernizm seramiklerin ne olduğunu tanımlamak zordur. Birçok eğilim içermektedir. Bunları şöyle sıralayabiliriz; Postmodern look: parlak renk, eğlenceli form, desen dostu / post-minimalist / desen ve dekorasyon / çoklu kaplar / organik soyutlama / süper realizm / tarih, kültür ve zaman/ imge ve kaplar/ soyut heykel / düz imge olarak kaplar/ figüratif heykel / post-endüstriyalizm.

Mark Del Vecchio "Postmodern Ceramics" adlı kitabında, 1980 itibarıyla seramik sanatındaki gelişmeleri analiz etmekte ve seramik sanatında Post-Endüstriyel eğilimi tanımlamaktadır. Bu bağlamda Post-Endüstriyel sanatçı için; bilgisayar ve otomasyondan önce var olan, yirminci yüzyılın erken dönemlerindeki eski tarz endüstri, çok tehlikeli, kirli ve gürültülü bir şekilde işlemekte olan, boru ve dişlilerin mekanik dünyası, şimdi sonsuz bir cazibe kaynağıdır. Sanatçının ilham almak için uzaklara gitmesi de gerekmez, paslanmaya ve çürümeye yol açan arkeolojik kalıntılar, etrafımızda ve sökülüp çöktüğüne tanık olduğumuz özellikle şehirlerde bulunmaktadır.

Dijital bir çağa geçiş, endüstriyel ihtiyaçların çoğunun, dış kaynaklı yerlerden sağlanıyor olması, bazı sanatçıların terk edilmiş fabrikaları ve endüstri bölgelerini ilham kaynağı olarak kullanmalarına neden olmaktadır. Postmodernizm/Post-Endüstriyalizm, aynı zamanda endüstri ötesi toplumun olanakları denilen yeni teknolojik olanakların ve yöntemlerin eleştirel kullanımını da içermektedir.

3. SANATÇI UYGULAMALARI

Yeni yaşanan endüstri sonrası ortamın etkisi, Londra'daki Royal College of Art öğrencisi olan Paul Astbury'nin çalışmalarında ortaya çıkmaktadır. Sanatçı çalışmalarında endüstriyi ilerici bir gelecek olarak görmek yerine, onu paleontolojik geçmişe geri yansıtmaktadır. "Paleontoloji, dünyada yaşamın var olduğu günden günümüze kadar yaşamış olan canlıları incelemektedir. Canlı araştırmaları yüz binlerce yıl öncelerine dayanan paleontoloji bilim dalı, yapmış olduğu araştırmalarla bilinen insanlık tarihini değil aslında dünya tarihini aydınlatmaya çalışmaktadır. Bu bilim dalının çalışmasını sağlayan nokta ise, fosillerdir." (www.bilgiustam.com/paleontoloji-nedir).

1970'lerde kayadan çıkan (veya geri dönen) robotlar yapmış (Görsel 1), basılı elektronik devre izlenimi taşıyan bir iç mekânı açığa çıkarmak için ikiye bölünmüş jeodezleri veya fosilleri andıran heykel biçimleri yaratmıştır.1980'lerde ve 1990'larda görsel dili, teknoloji ve süreçle, özellikle de onun gelişimi ile oynamaya devam etmiştir. 1995 yılında Londra'da sergilenen PULSE adlı uzun ve zamana dayalı bir dizi üzerinde çalışmaya başlamış, proje 1999 yılına kadar devam etmiş ve bir monografi belgesi ile sonuçlanmıştır. Pişmemiş kilden kalıplanmış endüstriyel ürünlerle çalışmış, kilin değerlerini ve koşullarını ve üretim sürecinde belirli bir anda oluşturdukları nesnelere tartışmayı içeren heykeller/pişmememiş nesnelere oluşturmuş, bu nesnelere şeffaf kap ile izole etmiş ve laboratuvar benzeri dolaplara kapatmıştır (Görsel 2) (Vecchio, 2001, 179).

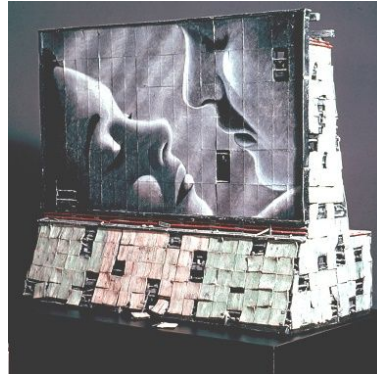


Görsel 1: Paul Astbury, 1974



Görsel 2: Paul Astbury, 1998

Raymon Elozua'nın seramik kariyeri, fonksiyonel kaplarla başlamış, ancak hızlı bir şekilde metal ve kil bileşenlerini içeren endüstriyel sonrası seramik heykeller oluşturmak üzere yer değiştirmiştir. Foto-gerçekçilik trendlerinin ardından su kuleleri, sanayi siteleri, reklam panoları ve sinema salonları dahil olmak üzere Amerikan endüstriyel mimarisinin yozlaşmış heykellerini modellemiştir. (Görsel 3) Bu heykelleri, endüstriyel düşüşün sosyo-ekonomik sonuçları ve bunun 1980'lerin Amerikan mavi yakalı işçilerine etkisi hakkında yorum yapmak için bir yöntem olarak kullanmıştır. (www.themarksproject.org/marks/elozua)



Görsel 3: Raymon Elozua and Micheline Gingras, 1982

Dan Anderson temel olarak çoğunlukla terk edilmiş ambarlar, silolar, su tankları gibi mimari yapıları ele almaktadır. Bu çalışmalar ABD'de endüstri tarafından ele geçirilen ve ölmekte olan küçük aile çiftlik yıllarını belgelemektedir (Görsel 4,5).



Görsel 4: Dan Anderson, 1992



Görsel 5: Dan Anderson, 2009

Steven Montgomer insan yapımı doğada çalışmaktadır. Onun için, makineler kentsel yaşamın belgesini yansıtmakta ve estetik mirasının temelini oluşturmaktadır. Steven Montgomery'nin fantazi makineleri onlara ilham veren görüntülere benzemektedir. Detroit hurdalıklarında paslanan metal motorlar ve aşağı Manhattan'ın metrolarındaki tünellerin ve merdivenlerin duvarları boyunca sallanan dev elektrik kabloları, özellikli amaçları olmayan mekanik yapılar, endüstri sonrası paslı boruların metal bahçeleri ve binalarda elden çıkarılmasını beklerken çürüyen eski makineler. Bu çalışmalar kısmen çürümenin bir portresi niteliğindedir (Görsel 6,7).



Görsel 6: Steven Montgomery, 1995



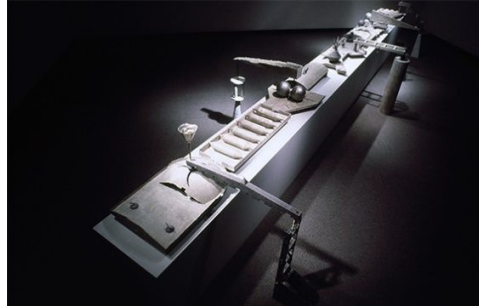
Görsel 7: Steven Montgomery, 2017

Kevin Waller'ın çalışmalarında makine görüntüleri, borular ve diğer donanımlar, kabaca kesilmiş ve lehimlenmiş metal levhalar yer almaktadır. (Görsel 8)



Görsel 8: Kevin Waller, 2000

Japon sanatçı Hideo Matsumoto'nun karmaşık seramik makineleri, bir üretim hattının tüm enerjisine ve amacına sahip, çalışmaya hazır görünmektedir. Bu makinelerin amacı belirsizdir, her izleyici kendi hayal ettiği amacı ortaya çıkarabilir. (Görsel 9)



Görsel 9: Hideo Matsumoto, 1996

Eric Van Eimeren, endüstriye doğaya bağlı bir tür melez olarak yaklaşırken, çalışmalarında bilimkurgu bakışı bulunmaktadır. Servis kapları, form olarak mekanik böceklere benzerken, yüzeyleri genellikle sürüngen derisi görünümünde veya mutant ütopyada makine ve organik yaşam formlarının birleştirildiği yarının fantastik bir görüntüsünü yansıtan bir takım organik dokular içermektedir (Görsel 10,11).



Görsel 10: Eric Van Eimeren, 1992



Görsel 11: Eric Van Eimeren, 1998

Margaretha Daepf, Geleceğin Arkeolojisi adlı çalışmasında küçük bir endüstriyel eserler müzesi sunuyor. Kalıplanmış, pişmiş toprak öğelerin temiz hatları ve görünen nesneliliği ile düzenlemesi, bir müze ya da arşivdeki depo odasının duygusunu kasıtlı olarak aktarmaktadır. Eserin genel ironisi, yüksek teknoloji rafların ve düşük teknoloji seramiklerin karşıtlığından oluşmaktadır (Görsel 12,13).



Görsel 12: Margaretha Daepf, 1993



Görsel 13: Detay

Marek Cecula, Post Endüstriyel eğilimin önde gelen sanatçılarından. Aslında endüstri tasarımcısı olan sanatçının çalışmalarında endüstriyel bir estetik dikkati çekmektedir. "The Porcelain Carpet" adlı enstelasyon çalışması yeni teknolojinin imkânlarıyla gerçekleştirilmiştir. Orijinal halı fotoğraflanmış ve bilgisayarda taranmış, halının deseni daha sonra plakaların şekillerine yazılım ile eşlenmiştir. Son olarak dijital malzeme plakalara aktarılmış ve pişirilmiştir. Halı ve seramik üretimi birçok ortak bileşene sahiptir. Her ikisi de el ve mekanik olarak üretilmiştir, hem beceri hem de işçilik gerektirir, hem estetik hem de fayda anlayışımıza katkıda bulunur. Yüzeyleri aynı zamanda dekoratif ve faydacıdır ve her ikisi de faydalanıcı gerekliliğinin, dekoratif süslemesinin kültürel önemini temsil eder. Bu soylu yerli nesnelere benzerlikleri ve karşıtlıkları, doğuşundaki kökenleri ve geleneksel statüleri, onları çağdaş sanat araştırmaları için güçlü ve uygun bir konu haline getirmektedir (www.ceculamarek.com/sites/art_works8.php) (Görsel 14). Sanatçının, "Hijyen" serisi, insan vücudu ve "işlevleri" arasında aracılık etmek üzere tasarlanmış formlar olan skatolojik nesnenin spekülâtif bir yorumunda ikinci aşamadır. Bu çalışma, sanatçının sanatsal ve endüstri üretim biçimleri arasındaki ilişkileri ve insan ile mekan arasındaki ilişkilerde potansiyel erotizmi keşfetmeye olan ilgisini temsil etmektedir (Görsel 15). "In Dust Real" adlı projede ise çeşitli porselen üreticilerinden seçilen formlar, geleneksel anagama odun ateş fırınlarında yüksek sıcaklıkta, konvansiyonel endüstriyel standartların tam tersi koşulunu elde etmek için yeniden pişirilir. Klasik görüntünün imha edilmesi ve görünüşte bükülme, kitlesel bir ürünün belirlenmiş değerlerini ve standartlarını bozar, bildiğimiz gibi, uzun saatler süren odun ateşi endüstriyel formlarda kül ve ateş izleri bırakır, klasik porselenleri yeni orijinal sanat eserlerine dönüştürür (Görsel 16).



Görsel 14: Marek Cecula, 2002



Görsel 15: Marek Cecula, 1995

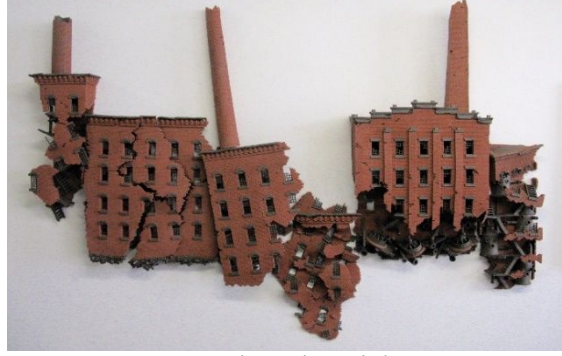


Görsel 16: Marek Cecula, 2005

1960'lı yıllarda Akron Ohio'da büyüyen John Bickels'in çevresi, Goodrich, Goodyear ve Firestone lastik şirketlerinin terk edilmiş binalarıyla doludur. Onun çalışmaları, çocukluğunun endüstriyel mirası olan Akron, Ohio'daki pas kemerinden etkilenmektedir. Amerikan başarısı ve kaybı melankolik bir geçmişe özlem uyandırmaktadır. Brickels'in makineleri, ahır heykelleri, kentin sıra sıra evleri ve yıkılan pas kemer fabrikaları onun entropinin gizli güzelliğini kutlamasıdır (Görsel 18, 19). "Claymobile" heykellerinde, eski model oyuncak araba gövdeleri gibi malzemeler ile soneware'den yapılmış trompe l'oeil mekaniklerini birleştirmektedir ve terk edilmiş ahırlarda keşfedilen antika otomobillerin kırsal mitlerine dayandırmaktadır (Görsel 17).



Görsel 17: John Bickels, 2004



Görsel 18: John Bickels



Görsel 19: John Bickels

Norveç-İngiliz-Danimarkalı üç sanatçı Neil Brownsword, Anne Helen Mydland, Karen Harsbo'nun uluslararası bir işbirliği projesinin (www.topographies.khib.no) arkasındaki ilgili temayı, felsefeleri ve fikirleri görselleştirdiği "Vociferous Void/ Topographies of The Obsolete(Eskilerin Topografileri)" endüstriyel sonrası üzerine çağdaş seramik sergisidir. Batının sahipsiz porselen endüstrisi, serginin odak noktası olup, bir zamanlar ünlü bir İngiliz seramik başkenti Stoke-on-Trent ve anahtar olan fabrika Spode'u temel alarak düşünülmüş sanatsal vizyonlar ve sanayi sonrası manzara ve batı'nın terkedilmiş porselen endüstrisi ile ilgili öykülerle ilgili özel bir değerlendirmeyi göstermektedir (annlinnemann-english.blogspot.com/2017/06/). Tasarım ve üretim teknolojilerindeki hızlı gelişmeler üretimde devrim yaratır, ancak aynı zamanda insanların makine ile yer değiştirmesine de yol açar. Stoke-on-Trent'teki kapalı Spode Fabrikası sahasındaki post endüstri manzarası; sosyo-ekonomik geçmişleri, endüstriyel mimarisi, üretim ve malzeme kalıntıları aracılığıyla yaratıcı yorumlama için çok yönlü bir kapsam sunmaktadır.

Karen Harsbo, porselen endüstrisindeki gerçek giyim ve ayakkabılar ile endüstri iş dünyasındaki küresel değişime atıfta bulunarak, "sosyal koşullara" dikkati çekmektedir. (Görsel 20) Anne Helen Mydland, Spode'un terk edilmiş vitrinlerini, kemik ve mineral tozlarının yarı saydam gövdelere dönüştürmek için kullanılan kimyasal işlemlerin anıtları ve yankıları olarak anlıyor. Çalışmasında, görüntülenen yokluğun varlığına işaret etmektedir (Görsel 21). Neil Brownsword, Stoke-on-Trent'in seramik üretim sektörü ile ilgili olarak küreselleşmenin mirasını ve bunun insanlar, yer ve geleneksel beceriler üzerindeki etkisini inceliyor. Film ve performans enstalasyonunu kullanarak, nesiller arası becerinin değerini ve yeniden konumlandırmasını çevreleyen soruları ortaya çıkarmak için endüstriyel üretimdeki karmaşık zanaat bilgisini yapılandırıp ve yeniden düzenlemektedir (Görsel 22,23).



Görsel 20: Karen Harsbo



Görsel 21: Anne Helen Mydland



Görsel 22: Neil Brownsword



Görsel 23: Neil Brownsword

Nick Geankoplis, Jesse Ring, Joey Zhao ve Brian Caponi, Çin'in Jingdezhen kentinde terkedilmiş bir seramik fabrikasında endüstri sonrası bölgeyi keşfetmek için sahaya özgü seramik enstelasyonları kullanan "Boşaltılmış Seramik Fabrikaları" (2016/2017) adlı çok yönlü bir sanat projesini ortaya koymuştur. Nick Geankoplis yaptığı enstelasyonda, boşaltılan fabrika görüntüsünün etrafındaki beton direkler ve kaidelere el yapımı pişirilmemiş geleneksel kaseler yerleştirir (Görsel 24). Jesse Ring tarafından, sahada bulunan ve elektrolizle altın kaplanmış dokuz yıldızlı baijiu şişesi varyasyonu, fabrikada yeniden kurulmuştur. (Görsel 25), Brian Caponi, Nick Geankoplis ile yapılan ortak çalışmada; terk edilmiş bir fabrika tesisinde kırık yığınlarından / dökülmüş nesnelere şişe formları toplar. Toplanan şişeler, dikkatlice düzenlenmiş ve şişeleri birbirine kaynatmak için pişirilmiştir (Görsel 26). Proje, tarihi bir amnezi, seramik süreci, gelenek ve dogma gibi bir endüstri sonrası manzara etrafında birçok çağdaş konuya değinme fırsatı olarak gelişmiştir. (cfileonline.org/exhibition-artists-explore-the-post-industrial-mindset-with-ceramics/)



Görsel 24: Nick Geankoplis



Görsel 25: Jesse Ring



Görsel 26: Brian Caponi, Nick Geankoplis

SONUÇ

Post-endüstriyalizmde toplum, servis sektörünün egemenlik kazanmasıyla ve iletişim teknolojilerinin yoğun bir biçimde kullanılmasıyla "enformasyon çağını" yaşayan endüstri ötesi biçime dönüşmektedir. Yeni yaşanan endüstri sonrası ortam ise sanatçılar için ilham kaynağı olmaktadır. Birçok seramik sanatçısının, toplumsal düzeni değiştiren bu ortamda, çalışmalar üreterek görüşünü belirtmekte olduğu görülmektedir.

Dijital bir çağa geçiş ile endüstriyel ihtiyaçların çoğunun, genellikle dış kaynaklı yerlerden sağlanıyor olması sonucu terk edilmiş fabrikalar ve endüstri bölgeleri, endüstri sonrası paslı boruların metal bahçeleri ve binalarda elden çıkarılmasını beklerken çürüyen eski makineler, ABD'de evrim geçiren, endüstri tarafından devralınan küçük çiftlikleri, yok olan ambarlar, silolar, su tankları v.b. sanat projeleri için kaynak oluşturmaktadır. Klasik endüstri, şimdi kaybedilen bir değer haline gelmekte ve merak uyandırıcı bir etki yaratmaktadır. Post-endüstriyel sanatçı için; bilgisayar ve otomasyondan önce, yirminci yüzyılın erken dönemlerindeki eski tarz endüstri, çok tehlikeli, kirli ve gürültülü bir şekilde işlemekte olan, boru ve dişlilerin mekanik dünyası, şimdi sonsuz bir esin kaynağına dönüşmektedir.

Endüstri yeni geçmişe özleme dönüşürken, makine çağının, insanı üretim zincirinden çıkarmasına karşı bir tepki de gelişmektedir. Post-endüstriyalizm, Marek Cecula'nın bazı çalışmalarında olduğu gibi, aynı zamanda endüstri ötesi toplumun olanakları denilen yeni teknolojik olanakların ve yöntemlerin eleştirel kullanımını da içermektedir.

KAYNAKÇA

- Doğan, İrfan (2000). *Kapitalizm Kalkınma Postmodernizm ve İletişim*. Ankara: Kardelen Ofset.
- Erzen, Jale N. (1997). *Sanatta Post-Modernizm. Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*. (Cilt 3, ss. 1507-1508), İstanbul: Yem yayımları.
- Giddens, Anthony (1998). *Modernliğin Sonuçları* (2. Basım). Çev: Ersin Kuşdil, İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Şahiner, Rıfat (2008). *Sanatta Postmodern Kırılmalar ya da Modernin Yapıbozumu*. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Şahin, Hikmet (2012). *Postmodern Sanat, İdil Sanat ve Dil Dergisi*, Cilt 1, Sayı 5, s.90-111
- Vecchio, Mark Del(2001). *Postmodern Ceramics*. NewYork: Thames&Hudson
- Waal, Edmund de(2003) *20th Century Ceramics*. Londra: Thames&Hudson
- www.irfanerdoğan.com/makaleler1/ideolojidead.html (Erişim: 30.01.2010)
- www.theastburys.webmate.me/paulastbury/Site/Biography.html(Erişim: 03.01.2010)
- www.themarksproject.org/marks/elozua(Erişim: 03.01.2010)
- www.tfaoi.com/aa/3aa/3aa532.htm(Erişim: 03.01.2010)
- www.redlodgclaycenter.com/exhibition/dan-anderson-solo/ (Erişim: 03.01.2010)
- www.nytimes.com/1998/12/06/arts/art-architecture-fantasy-machines-from-technology-s-dark-side.html(Erişim: 03.01.2010)
- www.idildergisi.com/makale/pdf/1354789942.pdf(Erişim: 03.01.2010)
- www.vermontartguide.com/content/john-brickels/(Erişim: 03.01.2010)
- www.burlingtonfreepress.com/story/entertainment/2017/05/25/artist-john-brickels-leaving-burlington-vermont/337110001/ (Erişim: 03.01.2010)
- www.artistrunwebsite.com/blog/2727/Whimsical+and+Technical%3A+The+Art+Portfolio+of+John+Brickels (Erişim: 03.01.2010)
- www.ceramicartsnetwork.org/daily/ceramic-art-and-artists/ceramic-artists/work-and-play-john-brickels/ (Erişim: 03.01.2010)
- www.topographies.khib.no(Erişim: 03.01.2010)
- www.cfileonline.org/exhibition-artists-explore-the-post-industrial-mindset-with-ceramics/ (Erişim: 03.01.2010)
- www.art224.files.wordpress.com/2011/09/clark_pomointro.pdf (Erişim: 03.01.2010)
- www.ceculamarek.com/INDUSTREAL_download.pdf (Erişim: 03.01.2010)

Görsel Kaynakça

- Görsel 1. www.theastburys.webmate.me/paulastbury/Site/Gallery2.html (Erişim: 03.01.2010)
- Görsel 2. www.theastburys.webmate.me/paulastbury/Site/Gallery4.html(Erişim: 03.01.2010)
- Görsel 3. www.themarksproject.org/marks/elozua(Erişim: 03.01.2010)
- Görsel 4. www.kammteapotfoundation.org/product/dan-andersontepot/ (Erişim: 03.01.2010)
- Görsel 5. www.archiebray.org/gallery_exhibitions/auction_10/2010_live_auction_images.html(Erişim: 03.01.2010)
- Görsel 6,7. www.stevenmontgomery.com/sculpture/#objects(Erişim: 03.01.2010)
- Görsel 8. www.theclayunderground.com/project/kevin-waller/(Erişim: 03.01.2010)
- Görsel 9. www.ocean-art.jp/matsumoto/works/kakomitotte-mederu-%E2%85%AB/
- Görsel 10. www.kammteapotfoundation.org/product/eric-van-eimerenquake-proof-teapot/ (Erişim: 03.01.2010)



- Görsel 11. www.vepottery.com/way-back/v5ggdjw7x4b5p2ksvf3qde4eh9k25e(Erişim: 03.01.2010)
Görsel 12,13. www.sundaymorning.ekwc.nl/participant/margaretha-daepp/ (Erişim: 03.01.2010)
Görsel 14. www.ceculamarek.com/sites/art_works8_foto4.php (Erişim: 03.01.2010)
Görsel 15. www.ceculamarek.com/sites/art_works3_foto5.php (Erişim: 03.01.2010)
Görsel 16. www.ceculamarek.com/sites/art_works11_foto3.phphttp://www.ceculamarek.com/sites/art_works11_foto3.php (Erişim: 03.01.2010)
Görsel 17. www.vermontartguide.com/content/john-brickels/ (Erişim: 03.01.2010)
Görsel 18. www.bostonvoyager.com/interview/meet-john-brickels-john-brickels-lowell-ma/ (Erişim: 03.01.2010)
Görsel 19. www.artistrunwebsite.com/blog/2727/Whimsical+and+Technical%3A+The+Art+Portfolio+of+ (Erişim: 03.01.2010)
Görsel 20,21,22,23. www.annlinnemann-english.blogspot.com/2017/06/ (Erişim: 03.01.2010)
Görsel 24,25. www.cfileonline.org/exhibition-artists-explore-the-post-industrial-mindset-with-ceramics/ (Erişim: 03.01.2010)
Görsel 26. www.brian-caponi.com/#/blueandwhite/ (Erişim: 03.01.2010)